

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-9-85-12>

УДК 811.133.1`255.4:821.133.1Фло7Пан

Корпусова Т.С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ПРОБЛЕМА РЕТРАНСЛЯЦІЇ ТВОРІВ СВІТОВОЇ КЛАСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ Г. ФЛОБЕРА «ПАНІ БОВАРІ»)

Анотація. 2021 рік є ювілейним роком для Г.Флобера, 12 грудня двохсоту річницю з дня народження письменника відзначатимуть низкою заходів у різних країнах. Все це засвідчує актуальність цього дослідження, яке вписується в загальні тенденції наукового інтересу європейських дослідників до сучасної рецепції творчості видатного класика французької літератури. До того ж поява у 2018 році української ретрансляції перекладу роману Г. Флобера «Пані Боварі» вкотре підіймає питання доцільності оновлення вже наявних перекладів творів класиків світової літератури в той час, коли існує канонічний переклад роману (М.Лукаша). Таким чином, мета нашого дослідження – з'ясувати поетико-естетичні чинники оновлення рецепції творів світової класики, перекладацькі мотивації та видавничі стратегії їх новітніх ретрансляцій на матеріалі українських перекладів роману Г. Флобера «Пані Боварі». Об'єкт дослідження – перекладознавчий концепт множинності перекладу, а предмет дослідження – поетико-естетичні й етичні мотивації та видавничі стратегії ретрансляції класичного художнього твору, який ми розглянули на прикладі трьох українських перекладів французького роману «Пані Боварі» Гюстава Флобера. Зокрема, першоперекладу О. Бублик-Гордон (1930), канонічного перекладу М. Лукаш (1955) та відносно нової ретрансляції Ю. Максимейко (2018). Для їх аналізу у нашому дослідженні ми застосували комплексну методiku дослідження множинності перекладів. Методика полягає у використанні порівняльно-історичного, герменевтичного, культурно-історичного та компаративного методів. Наукова новизна одержаних результатів міститься в тому, що усі три українські переклади порівнюються вперше та зіставляються з оригіналом, уривки тексту аналізуються з точки зору стилістики та лексики, адекватності перекладу та культурної компетенції перекладачів. Вивчення історії та особливостей функціонування перекладів роману «Пані Боварі» українською мовою не втрачає своєї актуальності. Адже, окрім суто перекладознавчої проблеми оновлення класичних перекладів, процес появи ретрансляцій в Україні тісно пов'язаний з діяльністю видавничої сфери, яка формує попит на ринку. Отже, дослідження цього питання покликане сприяти осмисленню передумов і причин виникнення кожного наступного перекладу цього художнього твору.

Ключові слова: Флобер, Лукаш, «Пані Боварі», множинність перекладу, рецепція, ретрансляція.

Korpusova Tetyana

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE PROBLEM OF RETRANSLATION OF THE WORLD CLASSICAL WRITINGS (ON THE BASIS OF THE UKRAINIAN TRANSLATIONS OF THE FLAUBERT'S NOVEL «MADAME BOVARY»)

Summary. 2021 is an anniversary year for G. Flaubert, the 12 of December, the two-hundredth anniversary from the birthday of the writer will be celebrated with a set of activities in different countries. All this bears the evidence of the relevancy of the study that is aligned with the general tendencies of the scientific academic interest of the European researchers to the modern comprehension of the eminent writer. Furthermore, the appearance of the Ukrainian retranslation of the G. Flaubert's novel «Madame Bovary» translation arises the issue of the update reasonability of the existing translations of the works of the world literature at a time when the canonical translation of the novel exists (M. Lukash). Thus, our study aims to find out the poetical aesthetic factors of the world classics literature works, translational motivation, and publishing strategies of their innovational retranslations based on the Ukrainian translations of G. Flaubert's novel «Madame Bovary». The object of the study is a linguistic concept of the translation multiplicity and the subject is the poetical aesthetic and ethical motivations and publishing strategies of innovational retranslations of the classical literature work, that we studied based on the three Ukrainian translations of the French novel «Madame Bovary» by Gustav Flaubert. Specifically, it is the first translation of O. Bublik-Gordon (1930), M. Lukash's canonical translation (1955) and relatively new retranslation of Y. Maksymejko (2018). In our study we applied the complex methodology of the translation multiplicity research. The methodology is based on the application of the comparative-historical, hermeneutic, culture-historical, and comparative methods. The scientific novelty of the acquired results is that all three Ukrainian translations have been compared for the first time and contrasted with the original text; the extracts from the text are analyzed from the standpoint of stylistics and lexis, the appropriateness of the translation, and cultural competency of the translators. The study of the history and peculiarities of the «Madame Bovary» novel functioning in Ukrainian does not lose its relevance. Since, except for the translational problematics of the innovation of the classical translations, the process of the appearance of the retranslations in Ukraine is tightly connected with the editorial activity that forms the market demand. Thus, the study of that issue is aimed to facilitate the understanding of the preconditions and reasons for the appearance of every next translation of that literary work.

Keywords: Flaubert, Lukash, «Madame Bovary», translation multiplicity, comprehension, retranslation.

Постановка проблеми. Вивчення історії та особливостей функціонування перекладів роману «Пані Боварі» українською мовою не втрачає своєї актуальності. Окрім суто перекладознавчої проблеми оновлення класичних перекладів, процес появи ретрансляцій в Україні тісно пов'язаний з діяльністю видавничої сфери, яка формує попит на ринку. Отже, дослідження цього питання покликане сприяти осмисленню передумов і причин виникнення кожного наступного перекладу цього художнього твору.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Теоретико-методологічною основою нашої розвідки послужили праці як вітчизняних, так і закордонних вчених. Ці праці присвячені окремим аспектам методології перекладу, тактикам та стратегіям перекладу, діяльності перекладачів, життю та творчості Г. Флобера. Зокрема, багато досліджень цих питань у роботах В. Державина, В. Доскоц, Г. Драненко, О. Ребрія, А. Павлюка, О. Кальниченко, М. Лозинського, Е. Гончаренко. Ми спиралися також на дослідження іноземних науковців, зокрема роботи французьких дослідників: П. Дусе, І. Шеврель, Т. Свобода, М. Сендецький, М. Бенчик, А. Бодегард, Е. Монті, П. Шнайдер, Ф. Шляйермахер, Л. Венуті, Д. Волл та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Новизна та актуальність цього дослідження зумовлена передусім тим, що ця тема мало висвітлена в науковій літературі, зокрема недостатньо висвітлений доробок перекладачки першого українського перекладу «Пані Боварі» (1930) О. Бублик-Гордон, а також відсутність перекладознавчих досліджень сучасного перекладу «Пані Боварі» (2018), виконаного перекладачкою Ю. Максимейко, оскільки переклад є відносно молодий і через це ще мало досліджений, а тому потребує додаткового аналізу.

Мета статті. Головною метою цієї статті є з'ясування перекладацьких мотивацій та видавничих стратегій оновлення перекладів класичних творів на прикладі рецепції перекладів роману Г. Флобера «Пані Боварі» в Україні, а також осмислення внеску усіх трьох перекладачів роману у світову літературу. Саме тому ставимо завдання у цій статті окреслити поетико-естетичні й етичні мотивації, а також видавничі стратегії появи українських перекладів флоберівського роману та окреслити історію їх виникнення.

Виклад основного матеріалу. Матеріал нашого дослідження склали текст оригіналу роману Г. Флобера, а також тексти трьох українських перекладів «Пані Боварі»: першоперекладу О. Бублик-Гордон (1930), канонічного перекладу М. Лукаш (1955) та ретрансляції Ю. Максимейко (2018). Для реалізації нашої мети ми використали соціокритичний метод для аналізу перекладів з точки зору цільової аудиторії та цілей видавців, перекладознавчий метод для дослідження проблеми адекватності та еквівалентності перекладу, а також для виокремлення перекладацьких трансформацій та стратегій. Зіставний метод прислужився нам для порівняння вихідного тексту (ВТ) з цільовим текстом 1 (ЦТ1), цільовим текстом 2 (ЦТ2) та з цільовим текстом 3 (ЦТ3); а дедуктивний – для окреслення особливостей українських перекладів творів Гюстава Флобера

кінця XIX та початку XX ст. Отже, в дослідженні застосована комплексна методика дослідження множинності перекладів як явища герменевтики, міжнародного перекладознавства, літератури, історії та культури. Методика полягає у використанні порівняльно-історичного, герменевтичного, культурно-історичного та компаративного методів. Порівняльно-історичний метод з елементами культурно-історичного дозволив проаналізувати еволюцію множинності перекладів в цілому, та зокрема взаємодії літератури та перекладознавства, а також виявити особливості множинності перекладів, які є притаманними новітній французькій літературі. Герменевтичний метод сприяв комплексному аналізу та тлумаченню літературних кореляцій у вибраних перекладах роману Г. Флобера «Пані Боварі». Також присутньою є техніка аналітичного читання, яка дозволяє виявити імпліцитні референції між текстами усіх трьох перекладів та тексту-оригіналу.

Наукова новизна одержаних результатів міститься в тому, що вперше порівнюються усі три українські переклади (сучасний 2018 року) та зіставляються з оригіналом, уривки аналізуються з точки зору стилістики та лексики, адекватності перекладу та культурної компетенції перекладача. А також вперше досліджується традиційна позиція авторки нового перекладу Ю. Максимейко.

Як зазначає Г. Драненко у 2015 р., україномовна традиційна серія перекладів «Пані Боварі» містить парадокс, адже «в ній ретрансляція хронологічно передре першоперекладу(!)». Ретрансляція з російської мови О. Бублик-Гордон (1930) відіграє роль перекладу-введення французького твору в лінгвокультуру українців, тоді як першопереклад М. Лукаша (1955), який вийшов друком рівно через 25 років, не лише стає зразковим, а одразу посідає місце канонічного перекладу, який перевидається близько шестидесяти років, тоді як попередній варіант, як пробний, анулюється» [1]. Варто зазначити, що «якщо переклади з мови-посередника вважалися в кінці 1920-их років за не дуже прийнятні, то відтоді на тривалий час переклад з мови-посередника (виключно російської) стає звичним» [3]. Та чи може це бути поясненням того, що перекладачка О. Бублик-Гордон, яка знала французьку мову, обрала саме російський перекладу для свого україномовного варіанту?

А літературна критикиня Єлизавета Старинкевич зазначала, що і чіткого і всіма визнаного перекладацького методу, як такого на той час не існувало: «Практика художнього перекладу показує, що питання про вплив особистості перекладача, на властивість перекладу ще взагалі не вирішено...» [3]. І хоча переклад О. Бублик-Гордон швидко втратив свою актуальність і все частіше читач звертається до «канонічного» перекладу М. Лукаша, відомі літературні критики того часу такі, як Є. Старинкевич та В. Державин високо оцінили її переклад та намагання адекватно передати оригінал українському читачеві.

Отже, в Україні до 2018 року не було зацікавленості видавців у перевиданні та оновленні перекладу французького письменника (можливо за відсутності соціального чинника) на відміну від Польщі, або ж англійськомовних чи німецькомов-

них варіантів перекладу, де така зацікавленість чітко простежується. Проаналізувавши усі три переклади можемо зробити висновок, що істотні розходження мовного характеру спостерігаються лише у старих перекладах О. Бублик-Гордон (1930 р.) та М. Лукаша (1955 р.) і цьому логічне пояснення – «старіння мови перекладу» і це є однією з причин появи нового перекладу 2018 року. Дослідниця перекладачів Г. Флобера Г. Драненко зокрема зазначає: «Лукаша критикують за занадто часте використання рідкісних слів, архаїзмів, регіонального лексикону, а також він має труднощі із тим, щоб публікувати свої переклади» [2]. Як згадує редактор журналу «Всесвіт» Олег Микитенко: «Не всі в літературному світі сприймали перекладацький стиль Миколи Лукаша, його орієнтацію на глибини української народної мови, максимальне багатство лексичних і фразеологічних зворотів» [5]. Філігранність та оригінальність перекладів М. Лукаша протестувала проти «перекладацького жаргону» радянських перекладачів: «Навіть не стільки шкодять живцем перенесені слова і звороти, а те що мова бідна, пісна, не жива, а мертва. Коли жива мова, справді художня, вона відчувається, як дійсно жива, вона справляє враження живого організму – є і твердий кістяк, і м'язи, і кров тече, і нерви тонкі і чутливі, а тут, в жаргоні, нічого немає, хоча одягається вона у форму живого організму, але виходить з неї опудало, щось мертво» [4].

Ю. Максимейко осучаснила текст та прибрала з нього застарілі слова, архаїзми, полонізми, а також французькі слова, які попередні перекладачі залишали навмисне, як данину тогочасній моді на французькі слова у мові, як російській, так і, певно, як відгомін цього явища, й в українській, діалоги залишила майже без змін, оскільки вони, на її думку, осучаснення не потребували, додала багато пояснень. Ю. Максимейко переконана, що сьогодні текст Миколи Лукаша може стати заскладним для сприйняття сучасним читачем: «Власне, потребу нового перекладу сформулювала не я, а видавництво «Книголав», але я повністю згодна з ними, в тому, що класика має говорити сучасною мовою, не в сенсі сучасним сленгом, а в сенсі тою мовою, якою люди говорять зараз. Переді мною стояло завдання зробити сучасний і читабельний переклад класичного твору. Такий переклад, який люди могли б читати, не відриваючись від перекладу щохвилини, аби перевірити щось в енциклопедії або прочитати примітки».

Сучасна ретрансляція роману Г. Флобера «Пані Боварі» має чималий рецептивний потенціал. Адже проект «Золота полиця» видавництва «Книголав» має не лише просвітницьку ціль, а й благодійну – це допомога бібліотекам України в осучасненні бібліотечного фонду шляхом купівлі, або ж отримання у подарунок річної підписки на осучаснену класичну літературу. Одна з авто-

рок проекту «Золота полиця» С. Павелецька введена, що класику потрібно перевидавати: «У багатьох невеличких містах і селах бібліотека – це єдина можливість для зустрічі з літературою. У бізнесі попит народжує пропозицію, але з книжками так не працює: це складний продукт, на який вам треба витратити багато свого ресурсу. І, якщо ми хочемо, щоб українці почали читати, нам треба насичувати ринок якісною літературою» [7].

Сьогоднішні видавці дуже добре орієнтуються на читачів, значну увагу приділяють не лише вибору твору, а й його «зовнішньому вигляду»: палітурка, анотація, реклама, піар, у тому числі й «чорний». Перекладачка з Туреччини Кехназ Тахір Гюрчаглар пояснює, що інтерес до класики у читачів сьогодні, як і багато років тому, диктують видавництва: «Ретрансляція канонічної літератури є звичайною практикою видавництва, яких приваблює престиж та гарантовані продажі, асоційовані зі світовою класикою» [6]. А причини повторних перекладів також досліджували Енріко Монті та Пітер Шнайдер. На їх думку окрім, як осучаснити мову твору для кращої реценсії, повторний переклад це ще гарний спосіб для маловідомого перекладача, або ж перекладача-початківця заявити про себе: «Робота тих перекладачів, які роблять нові переклади буде полегшена вже існуючими перекладами, ще одна причина – це престиж перекладача, який став новим голосом канонічного перекладу – а це, як відомо, перспектива «засвітитися»» [8].

Висновки і пропозиції. Це дослідження доводить, що будь-який переклад класики з часом може втратити комунікативну ланку між перекладачем та читачем через мовні зміни, втім, ніколи не втрачає своє актуальності. А практичне значення роботи полягає у використанні комплексної методики дослідження множинності перекладів літературних творів, а також перекладацьких засобів. Результати нашого дослідження можуть бути використані у загальних лекційних курсах з перекладознавства та історії світової літератури (новітньої французької літератури так і європейської літератури від початку 19 століття до наших днів), а також при розробці спецкурсів, присвячених сучасній французькій літературі та перекладознавству; спецкурсу «Перекладознавство у системі філологічних та філософсько-психологічних дисциплін, основні категорії перекладознавства», «Прикладні аспекти перекладознавства», «Художній переклад», лекцій, присвячених множинності перекладів, творчості Г. Флобера. Окрім того, теоретичний матеріал першого розділу може бути використаний у якості матеріалу у курсах лекцій «Актуальні проблеми літературознавства/перекладознавства», а також «Методологія літературознавчих/перекладознавчих досліджень» та «Історія літературознавчих/перекладознавчих досліджень».

Список літератури:

1. Драненко Г. Множинність перекладів та ітеративність перекладу: ретрансляції роману Г. Флобера «Пані Боварі». *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Філологічні науки. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2015. Вип. 81. С. 256–272.
2. Драненко Г. Les modalités de consécration d'un traducteur. Un cas exemplaire: les traductions des œuvres de Gustave Flaubert en URSS. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. Вип. 24. Ч. 1. С. 57–67.

3. Кальниченко О.А., Полякова Ю.Ю. Українська перекладознавча думка 1920-х – початку 1930-х років. Хрестоматія Вибраних праць з перекладознавства до курсу «Історія перекладу» для студентів, що навчаються за спеціальністю «Переклад» / укладачі Л. Черноватий, В. Карабан. Вінниця : Нова Книга, 2011. 504 с.
4. Лукаш М. Прогресивна західноєвропейська література в перекладах на українську мову. Микола Лукаш. Протеї / редкол. О. Кальниченко (гол.) та ін. Вип. 2. Харків : НУА, 2009. С. 560–605.
5. Осипчук Н. Українська мова Гете і Боккаччо: за відкрити підтримку Івана Дзюби перекладача Миколу Лукаша позбавили засобів до існування. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3542/164/140928/> (дата звернення: 25.06.2020).
6. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія]. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
7. Золота полиця: українське видавництво #книголав випускає серію класичної літератури. *L'Officiel*. 2018. URL: <https://officiel-online.com/news?id=10075> (дата звернення: 25.06.2020).
8. Monti E. La retraduction, un état des lieux. *Autour de la retraduction*. Perspectives littéraires européennes / E. Monti, P. Schnyder. Paris : Orizons, 2011. P. 9–25.

References:

1. Dranenko, G. (2015). *Mnozhyhnyist perekladiv ta iteratyvnyist perekladu: retransliatsii romanu G. Flobera «Pani Bovari»* [The multiplicity of translations and the iterative process of translation: the retranlations of G. Flaubert "Madame Bovary" novel]. *V.N. Karazin Kharkiv National University Journal. Philology sciences. "Foreign philology. Foreign languages teaching methodology" series*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, issue 81, pp. 256–272.
2. Dranenko, G. (2016). Les modalités de consécration d'un traducteur. Un cas exemplaire: les traductions des œuvres de Gustave Flaubert en URSS. *Lviv University Journal. "Foreign languages" series*. Lviv: Ivan Franko Lviv National University, issue 24, part 1, pp. 57–67.
3. Kalnychenko, O.A., & Poliakova, Yu.Yu. (2011). *Ukrainska perekladoznavcha dumka 1920-Kh – pochatku 1930-Kh rokiv. Khrestomatiia vybranykh prats z perekladoznavstva do kursu «Istoriia Perekladu» dlia studentiv shcho navchaiutsia za spetsialnistiu «Pereklad»* [Ukrainian translational opinion of 1920s – beginning of 1930s. The anthology of selected works on translational sciences eto the course "The history of translation" for the students of the speciality "Translation"] (eds. L. Chernovatyi, V. Karaban). Vinnytsia: Nova Knyga.
4. Lukash, M. (2009). *Prohresyvna zakhidnoievropeiska literatura v perekladakh na ukrainsku movu. Mykola Lukash. Protei* [The progressive Western European literature in Ukrainian translations. Mykola Lukash. Protei] (eds. O. Kalnychenko et al.), issue 2. Kharkiv: NUA, pp. 560–605.
5. Osypchuk, N. (2019). *Ukrainska mova Hete i Bokkachcho: za vidkrytu pidtrymku Ivana Dziuby perekladacha Mykolu Lukasha pozbavyly zasobiv do isnuvannia* [Ukrainian language of Goethe and Boccaccio: the translator Mykola Lukash was deprived of livelihoods for Ivan Dzyuba's explicit support]. *Ukraina moloda* (electronic journal), issue 138. Available at: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3542/164/140928/> (accessed 25 June 2020).
6. Rebrii, O.V. (2012). *Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladi: monohrafiia* [The modern concepts of creativity in translation: monograph]. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University.
7. Zolota polytsia: ukrainske vydavnytstvo #knyholav vypuskaie seriiu klasychnoi literatury [The golden shelf: the Ukrainian publishing #knyholav is issuing classical literature series]. (2018, 09 February). *L'Officiel*. Available at: <https://officiel-online.com/news?id=10075> (accessed 25 June 2020).
8. Monti E. La retraduction, un état des lieux. *Autour de la retraduction*. Perspectives littéraires européennes / E. Monti, P. Schnyder. Paris: Orizons, 2011. P. 9–25.